

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансових технологій та банківського бізнесу

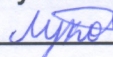
ЛУКОВСЬКИЙ Роман Васильович

Соціальний захист безробітних в контексті
діяльності Державної служби зайнятості України /
Social protection of the unemployed in the context
of the State Employment Service of Ukraine

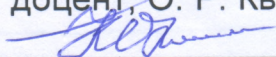
спеціальність: 232 - Соціальне забезпечення
освітньо-професійна програма - Соціальне забезпечення

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи СЗ-41
Р. В. Луковський

Науковий керівник:
к.е.н., доцент О. Р. Квасовський

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

"14" серпня 2024 р.

Завідувач кафедри

О. В. Кнейслер

ТЕРНОПІЛЬ - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВІД БЕЗРОБІТТЯ.....	7
1.1. Теоретико-концептуальні та нормативно-правові основи соціального захисту безробітних	7
1.2 Роль і функції Державної служби зайнятості у забезпеченні соціального захисту громадян у разі настання безробіття.....	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ ЩОДО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ	18
2.1. Характеристика основних напрямів практичної діяльності Державної служби зайнятості	18
2.2. Аналіз програм працевлаштування, кар'єрної підтримки та професійної перепідготовки безробітних	26
2.3. Оцінка ефективності соціальних виплат та фінансової допомоги по безробіттю	33
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ.....	38
3.1. Впровадження зарубіжного досвіду для розвитку вітчизняної системи соціального захисту безробітних.....	38
3.2. Інноваційні стратегії соціального захисту громадян у разі настання безробіття	43
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

Перелік умовних позначень

АТО	– антитерористична операція
ВПО	– внутрішньо переміщена особа
ДСЗ	– Державна служба зайнятості
ЄСВ	– єдиний внесок на загальнообов’язкове державне соціальне страхування
КМУ	– Кабінет Міністрів України
МОП	– Міжнародна організація праці
ФЗОССВБ	– Фонд загальнообов’язкового державного страхування на випадок безробіття
ФОП	– фізична особа-підприємець
ЦПТО	– центр професійно-технічної освіти

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема безробіття є ключовою у всіх країнах світу. Чим більша частка населення не працевлаштована, тим серйозніші соціальні та економічні наслідки для держави. Зниження безробіття є пріоритетом для урядів, які запроваджують нові стратегії: створення робочих місць, інвестиції в освіту, підтримка підприємств, соціальні програми. Рівень безробіття може свідчити про економічний розвиток країни. В розвинених країнах низький рівень безробіття завдяки сильній економіці та системі освіти, а у країнах з політичною нестабільністю або війнами безробіття може бути високим. З 2022 року в Україні безробіття значно зросло через повномасштабну війну. Проте, чи саме бойові дії виступають основною причиною безробіття ми спробуємо дослідити у цій роботі.

Поняття безробіття в Україні останні роки відіграє ключову роль у наукових дослідженнях та аналізах економічної ситуації країни. Велика кількість вітчизняних науковців здійснювали наукові пошуки у цьому напрямку. Проблематику безробіття у період військового стану досліджували В. М. Гапочка, О. М. Світовий, О. В. Митяй, Г. О. Коваленко, Н. П. Казюка, С. В. Мішина та ін. Вплив непрацюючого населення на макроекономічну ситуацію вивчали К. В. Новожен, І. К. Хом'як, Н. Болотіна, М. Д. Бойко та ін. Проблематикою діяльності Державної служби зайнятості займалися такі вчені: Л. О. Остапенко, О. В. Христофорова, А. Ф. Вошук та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є аналіз стану соціального захисту безробітних в Україні та оцінка впливу Державної служби зайнятості на вирішення цієї проблеми. Потрібно вивчити систему соціального захисту, оцінити її ефективність, визначити проблеми та знайти можливості для покращення. Сформулювати рекомендації щодо вдосконалення роботи Державної служби зайнятості для забезпечення ефективного та справедливого соціального захисту в Україні.

Досягнення поставленої у кваліфікаційній роботі мети потребує вирішення таких завдань:

- розкрити теоретико-концептуальні та нормативно-правові основи соціального захисту безробітних;
- з'ясувати роль і функції Державної служби зайнятості у забезпеченні соціального захисту громадян у разі настання безробіття;
- охарактеризувати ключові напрямки практичної діяльності Державної служби зайнятості;
- проаналізувати діючі програми працевлаштування, кар'єрної підтримки та професійної перепідготовки безробітних;
- оцінити ефективність соціальних виплат та фінансової допомоги по безробіттю;
- розробити рекомендації щодо впровадження зарубіжного досвіду у вітчизняну систему соціального захисту безробітних;
- окреслити стратегічні орієнтири вдосконалення соціального захисту громадян у разі настання безробіття.

Об'єктом дослідження виступає система соціального захисту безробітних в Україні та діяльність Державної служби зайнятості.

Предметом дослідження є теоретичні засади та прикладні аспекти функціонування системи соціального захисту безробітних та організації роботи Державної служби зайнятості в контексті правового регулювання, реалізації програм і послуг, що надаються безробітним, механізму здійснення соціальних виплат та інших форм допомоги, а також ефективності та доступності цих заходів.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано різноманітні наукові та спеціалізовані методи, які гарантували об'єктивність та достовірність дослідження, а саме:

- теоретичні методи: аналіз наукової літератури у галузі соціології, психології, економіки, політології, що дало змогу оцінити рівень

проблеми. Співставлення та узагальнення знань для кращого розуміння суті питання та його впливу на соціум;

- логіко-семантичні методи: застосування методів для пошуку взаємозв'язків між абстрактними концепціями та конкретними фактами;
- синтез, порівняння, дедукція, узагальнення наукового матеріалу, що допомогло зрозуміти критичність проблеми безробіття в Україні.

Інформаційною базою дослідження стали наукові публікації, фахові статті та тези вітчизняних вчених, нормативно-правові акти, такі як Конституція України, закони України та постанови Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали, оприлюднені в офіційних джерелах.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному аналізі ефективності державної політики у сфері соціального захисту безробітних; оцінці інноваційних методів роботи з безробітними; вивченні впливу соціально-економічних факторів; критичному аналізу досвіду інших країн у сфері соціального захисту безробітних.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть стати основою для вдосконалення законодавства та політики у сфері захисту безробітних. Органи зайнятості зможуть покращити свою роботу, а безробітні — дізнатися про свої права та можливості допомоги. Дослідження можна використовувати для подальших наукових робіт у сфері соціального захисту безробітних та зайнятості.

Апробація. Результати дослідження були оформлені у вигляді тез доповіді та опубліковані у збірнику студентських наукових праць кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу « Актуальні питання теорії і практики соціального забезпечення».

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота містить перелік умовних позначень, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг становить 55 сторінки. Робота містить 15 таблиць, 6 рисунків. Список використаних джерел налічує 43 пункти.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВІД БЕЗРОБІТТЯ

1.1. Теоретико-концептуальні та нормативно-правові основи соціального захисту безробітних

У сучасному світі проблема безробіття набуває надзвичайно гострого характеру, адже вона стосується багатьох країн світу, включаючи Україну. Втрата роботи має значний негативний вплив на людину, тому що погіршується її матеріальне становище, психоемоційний стан і соціальний статус. Проте, коли таких громадян тисячі або навіть мільйони, то починає зазнавати втрат економіка будь-якої країни. Спільна відповідальність суспільства та держави за гідне життя кожного громадянина визначає необхідність створення ефективної системи соціального захисту безробітних. У світлі постійних економічних, соціальних, геополітичних викликів важливо розглядати це питання як одне з ключових складових сучасного суспільства. Для розуміння складності проблеми повинен існувати орган, який регулюватиме кількість безробітних, допомагатиме у пошуку роботи, виплачувати допомогу. Таким органом в Україні є Державна служба зайнятості.

Українські вчені активно досліджують проблему безробіття в Україні, враховуючи її важливість для соціально-економічного розвитку країни та добробуту громадян. Вони використовують різні методи та підходи для аналізу цього явища та його наслідків. Науковці розробляють рекомендації для уряду, громадських організацій та інших зацікавлених сторін щодо політики зайнятості, програм соціального захисту безробітних і заходів щодо стимулювання економічного зростання для зменшення безробіття в Україні. Для кращого розуміння змісту соціального захисту безробітних наведемо

декілька дефініцій цього поняття, представлених у наукових публікаціях (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Характеристика поняття «соціальний захист безробітних» у наукових роботах різних дослідників

Автор	Назва наукової публікації	Визначення
В. М. Гапочка	До питання об'єкта правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття	«Сьогодні безробіття в Україні набуває масового характеру та складає реальну загрозу для державного та суспільного благополуччя. Тому одним із актуальних питань сьогодення є соціальний захист безробітних, який є різноманітним і може бути зведений до декількох організаційно-правових форм. Право на соціальний захист відноситься до найважливіших прав особи, яке повинно визнаватися та гарантуватися на рівні держави» [12].
Л. О. Остапенко, А. Ф. Воцук, К. В. Новожен	Правовий статус безробітних: проблеми та недоліки	«В Україні питання правового статусу безробітних та їхнього соціального захисту є важливим аспектом державної соціальної політики. Соціальні гарантії для безробітних включають не лише фінансову підтримку, але й доступ до медичного страхування та можливості участі в програмах перекваліфікації, що фінансуються державою» [13].
І. К. Хом'як	Формування системи соціального захисту сільського населення в радіоактивних забруднених районах	«Комплекс заходів, що захищають від економічної та соціальної деградації внаслідок економічної кризи, зниження доходів, хвороб, професійного захворювання, старіння, безробіття, екологічної загрози тощо» [14].
Н. Болотіна	Право людини на соціальне забезпечення в Україні	«Сукупність економічних і правових гарантій, що забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян, досягнення соціально прийняттого рівня життя» [15].
М. Д. Бойко	Право соціального забезпечення України	«Діяльність соціально орієнтованої держави, яка здійснюється через комплекс організаційно-правових та соціально-економічних заходів, метою яких є: по-перше, створення для працездатних громадян належних умов для забезпечення своїх соціально-економічних та духовних потреб; по-друге, гарантоване забезпечення громадянам, які потребують соціальної допомоги, рівня життя не нижче від прожиткового мінімуму» [16].

Наведені вище у таблиці 1.1 думки вчених обґрунтовують широкий спектр наукових підходів до інтерпретації проблеми соціального захисту безробітних в Україні. Вони засвідчують необхідність комплексного підходу, що включає правові, економічні та організаційні заходи. Соціальний захист безробітних розглядається не лише як фінансова допомога, але і як система заходів, що забезпечує доступ до медичного страхування, можливості перекваліфікації та інші форми підтримки, що сприяють стабільності і добробуту населення.

На нашу думку, найбільш вдале визначення сутності соціального захисту безробітних наведене у визначенні Л. О. Остапенка, О. В. Христофорової, А. Ф. Вошука та К. В. Новожена. Воно охоплює як фінансову підтримку, так і нефінансові заходи, такі як доступ до медичного страхування та участь у програмах перекваліфікації. Подібний підхід відповідає сучасним потребам безробітних, які охоплюють не лише надання фінансової допомоги, але й створення можливостей для професійного розвитку та підтримки здоров'я. Наведена дефініція відображає прихильність дослідників до сучасних підходів, коли соціальний захист безробітних розглядається як комплексна система заходів, що мають забезпечити соціальну стабільність і добробут населення.

Ми вважаємо, що враховуючи комплексність підходу, відповідність сучасній державній політиці, практичну значимість та актуальність теми дослідження, визначення соціального захисту безробітних, наведене згаданими авторами є найбільш адекватним для дослідження соціального захисту безробітних в контексті діяльності Державної служби зайнятості України. Воно охоплює всі важливі аспекти підтримки безробітних, що дає змогу більш глибоко та всебічно аналізувати питання соціального захисту вказаної категорії громадян і розробляти ефективні рекомендації для його покращення.

Згідно з чинним вітчизняним законодавством страхуванню на випадок безробіття підпадають:

- працюючі особи, які уклали трудовий договір (контракт);

- фізичні особи-підприємці, які сплачують єдиний податок на доходи фізичних осіб;
- члени фермерських господарств;
- окремі категорії громадян, які не перебувають у трудових відносинах [3].

Важливим нормативним актом, яким регулюється соціальний захист громадян від безробіття, є Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття». Вивчивши цей документ, можна відзначити появу у ньому нового поняття «загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», що трактується як «система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття» [3].

Основна мета вказаного законодавчого акту встановлення механізмів соціального захисту громадян у разі втрати роботи. Пріоритетне завдання полягає у забезпеченні фінансової підтримки та допомоги безробітним шляхом формування фонду, з якого виплачуються страхові виплати. Страховиком виступає Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (ФЗОССВБ). Цей фонд фінансується за рахунок внесків роботодавців, працівників та держави, що дозволяє гарантувати стабільність виплат. Крім того, законодавчий акт передбачає заходи з активної підтримки безробітних, такі як професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації, а також сприяння працевлаштуванню через центри зайнятості. Ці заходи спрямовані на швидке повернення безробітних до ринку праці та зменшення тривалості безробіття. [3]. Проте, ґрунтовніший аналіз цього нормативного документа буде проведений нижче, а зараз лише хочемо зазначити, що цей закон визначає умови, порядок та обсяги такого страхування, а також права та обов'язки учасників системи.

Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» можна схематично зобразити цільову спрямованість державної політики у сфері зайнятості (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Завдання державної політики у сфері зайнятості в Україні

Отже, основи соціального захисту безробітних базуються на принципах соціальної справедливості, солідарності та гуманізму. Вони передбачають право на працю та обов'язок держави запобігати безробіттю і надавати допомогу. Соціальний захист безробітних є важливою частиною політики України, забезпечуючи громадянам гідний рівень життя та допомагати їм швидко знайти роботу без значних проблем для працівника і економіки країни.

1.2 Роль і функції Державної служби зайнятості у забезпеченні соціального захисту громадян у разі настання безробіття

Державна служба зайнятості відіграє ключову роль у забезпеченні соціального захисту громадян у випадку безробіття. Діяльність цієї служби регламентується Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 16.12.2020 № 2663 «Про затвердження Положення про Державну службу зайнятості».

У Положенні про Державну службу зайнятості визначено її як централізовану систему державних установ, яка діє під керівництвом Міністерства економіки України. Державна служба зайнятості відповідає за два напрямки дій: попередження безробіття (рис. 1.2) та підтримку безробітних (рис.1.3). Вона проводить профілактичні заходи, включаючи профорієнтацію, щоб допомогти людям знаходити відповідні професії з урахуванням ринку праці. Процес профорієнтації включає ознайомлення з ринком праці, визначення схильностей, консультування, практичні спроби та співбесіди з роботодавцями [8].

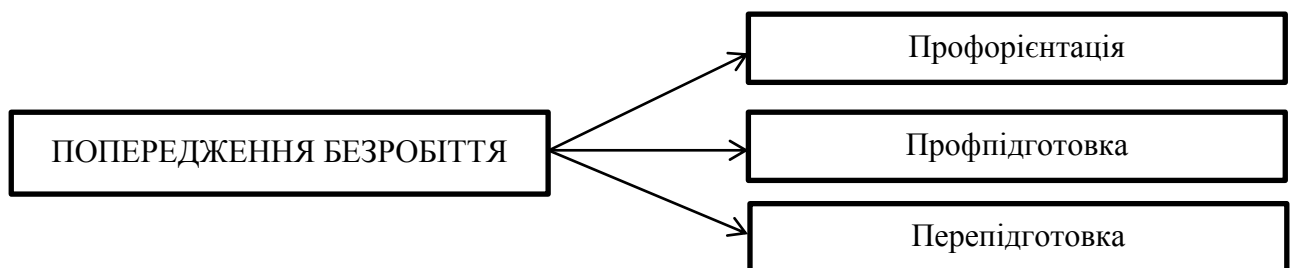

Рис. 1.2. Заходи Державної служби зайнятості з попередження безробіття

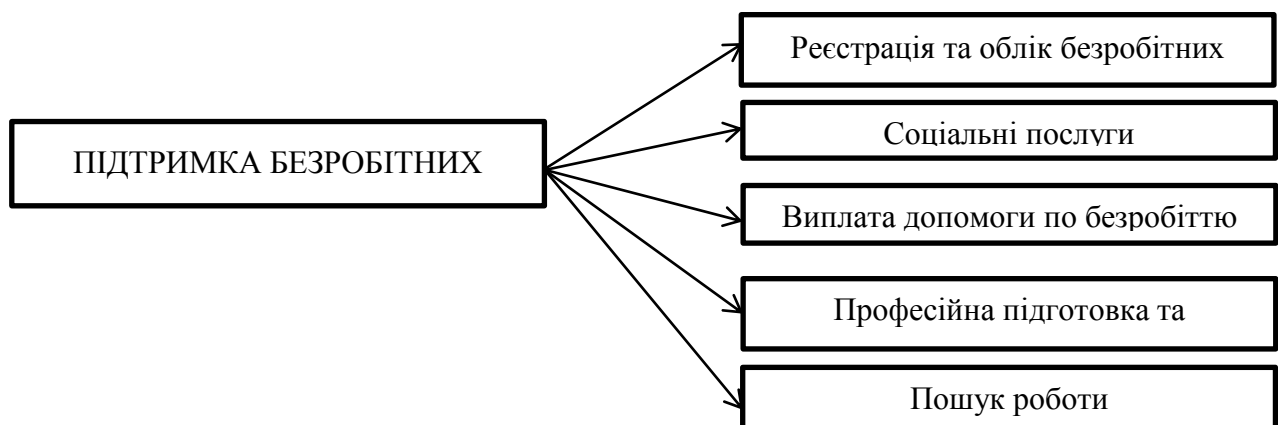

Рис. 1.3. Заходи Державної служби зайнятості з підтримки безробітних

Перепідготовка робітників — це процес навчання новим професіям після базової підготовки. Тобто, навчання для тих, хто міняє роботу через перепрофілювання або реорганізацію підприємства, розширення їх професійного спектру. Це також може бути необхідним після втрати попередньої роботи чи втрати здатності працювати за попередньою професією. [9].

При реєстрації та обліку безробітних Державна служба зайнятості дотримується постанови Кабінету Міністрів України від 30 березня 2023 року № 446 "Про затвердження порядку реєстрації, перереєстрації та ведення обліку громадян, які шукають роботу, і безробітних". Усі громадяни, незалежно від їхнього стану зайнятості, можуть звертатися до Державної служби зайнятості для отримання допомоги у пошуку місця праці. Це стосується як безробітних осіб, що активно шукають роботу, так і працівників, які бажають змінити свою професію або місце працевлаштування. Також до служби можуть звертатися ті, хто шукає роботу на неповний робочий день або у вільний від навчання час (часткова зайнятість)[10].

Для пошуку роботи Державною службою зайнятості ведеться єдиний портал вакансій. Станом на квітень 2024 у ньому була 294501 вакансія. Від служби зайнятості подано 51683 заявки, що становить приблизно 17 % від їх загальної кількості [11]. На цьому порталі можна скористатися 5 способами пошуку роботи, що підвищує його результативність у сучасних складних умовах, коли наша держава знаходиться у стані повномасштабної війни, а саме: звичайний пошук, вакансії Державної служби зайнятості, вакансії відновлення, вакансії Сил оборони, вакансії для внутрішньо переміщених осіб (з житлом).

Держслужба зайнятості України виконує функції зайнятості та соціального захисту від безробіття відповідно до держполітики. Зростання безробіття потребує ефективних заходів від уряду, науковців, громадських організацій і громадян. Дослідження О.М. Світового, О. В. Митя та Г. О.

Коваленка у їхній статті [17] пропонують схему функцій Держслужби зайнятості в умовах децентралізації влади. (рис. 1.4).

Згідно з Положенням про Державну службу зайнятості вона є державною неприбутковою організацією, фінансування її діяльності, виконання завдань і функцій здійснюється за рахунок коштів ФЗОССВБ. Джерела фінансування визначаються Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття».

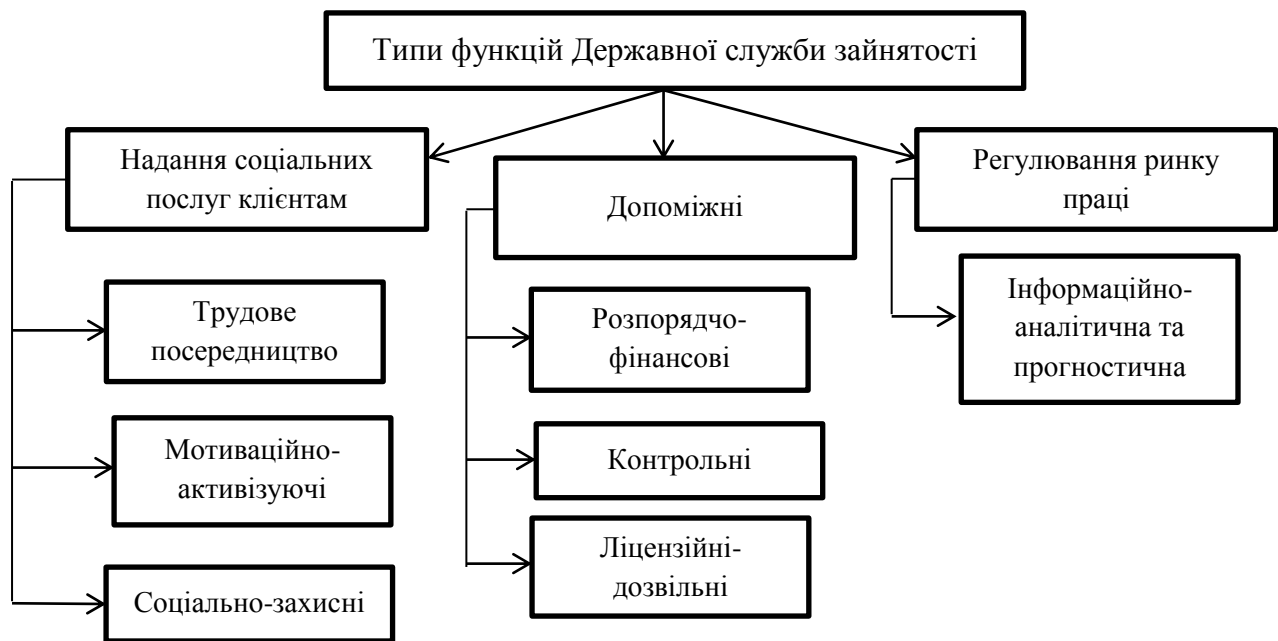

Рис. 1.4. Функції Державної служби зайнятості

Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», ФЗОССВБ - публічний орган, управляє системою страхування на випадок безробіття, збирає внески, контролює їх використання та надає допомогу на соціальні послуги. Цільовий, страховий фонд, що виконує завдання, передбачені законом: виплати допомоги, запобігання безробіттю, ефективне використання ресурсів, контроль за коштами, звітність та інформування застрахованих через ЗМІ.

ФЗОССВБ має право:

- для забезпечення своїх функцій використовувати інформацію з Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- здійснювати повернення неправомірно отриманих коштів;
- проводити стягнення коштів з роботодавців у разі поновлення безробітного на роботу за рішенням суду, а також у випадку незаконної виплати допомоги безробітному;
- вимагати від посадових осіб підприємств, установ, організацій усунення порушень законодавства про страхування на випадок безробіття [3].

Кошти Фонду не включаються до державного бюджету, проте держава гарантує забезпечення застрахованих громадян і надання їм соціальних послуг. Усі застраховані особи автоматично стають членами Фонду. Джерела формування доходів Фонду визначаються Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Джерела формування бюджету Фонду загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття

Основним джерелом доходів Фонду є єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ), який забезпечує захист застрахованих громадян і надає право на отримання страхових виплат чи послуг. Як ми бачимо із табл. 1.2, мінімальна та максимальна величина ЄСВ в Україні у продовж останніх п'яти років постійно зростала при його незмінному

базовому тарифі у розмірі 22 %, що зумовлено поступовим підвищенням мінімальної заробітної плати.

Таблиця 1.2

Динаміка мінімальної та максимальної величини ЄСВ в Україні протягом 2020–2024 років [5]

Період	Мінімальний ЄСВ	Мінімальна зарплата	Максимальний ЄСВ	Зміна мінімального ЄСВ	Відсоткова ставка
з 01.01.2020 по 31.08.2020	1039,06	4723	15585,90	+13,2%	22%
з 01.09.2020 по 31.12.2020	1100,00	5000	16500,00	+5,9%	22%
з 01.01.2021 по 30.11.2021	1320,00	6000	19800,00	+20%	22%
з 01.12.2021 по 31.12.2021	1430,00	6500	21450,00	+8,3%	22%
з 01.01.2022 по 30.09.2022	1430,00	6500	21450,00	0%	22%
з 01.10.2022 по 31.12.2023	1474,00	6700	22110,00	+3,1%	22%
з 01.01.2024 по 31.03.2024	1562,00	7100	23430,00	+6%	22%
з 01.04.2024	1760,00	8000	26400,00	+12,7%	22%

Розглянемо детальніше положення Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Згідно з цим нормативним документом «єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування» [4].

ЄСВ замінив чотири попередні обов'язкові державні соціальні внески: пенсійне, безробіття, лікарняні та нещасні випадки на роботі. З 01.01.2016 року основна ставка ЄСВ складає 22 % для всіх категорій платників. Є мінімальне та

максимальне значення ЄСВ. (див. табл. 1.2). Згідно із законодавством України «максимальна величина бази нарахування єдиного внеску – максимальна сума доходу застрахованої особи на місяць, що дорівнює п'ятнадцяти розмірам мінімальної заробітної плати, встановленої законом, на яку нараховується єдиний внесок; мінімальний страховий внесок – сума єдиного внеску, що визначається розрахунково як добуток мінімального розміру заробітної плати на розмір внеску, встановлений законом на місяць, за який нараховується заробітна плата (дохід), та підлягає сплаті щомісяця» [4].

Сума ЄСВ розподіляється за окремими видами державного соціального страхування пропорційно з урахуванням потреб застрахованих осіб і вимог законодавства (рис. 1.6).

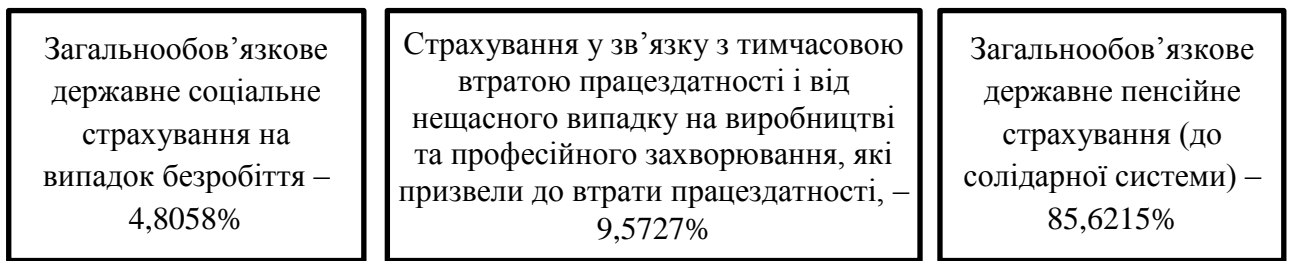

Рис. 1.6. Розподіл надходжень ЄСВ за видами державного соціального страхування

Кошти, що надходять до бюджету Фонду, використовуються на:

- матеріальне забезпечення та надання соціальних послуг застрахованим громадянам;
- формування резервного фонду;
- проведення заходів для підтримки зайнятості громадян;
- відшкодування витрат Пенсійному фонду України у разі дострокового виходу громадян на пенсію;
- забезпечення діяльності Державної служби зайнятості України та її територіальних органів;
- фінансування заходів для запобігання настанню страхових випадків [4].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ ЩОДО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ

2.1. Характеристика основних напрямів практичної діяльності Державної служби зайнятості

Як вже зазначалося раніше, Державна служба зайнятості здійснює багатогранну діяльність, основні напрями якої можна об'єднати у три категорії:

- послуги для безробітних;
- послуги для роботодавців;
- інші напрямки діяльності.

Послуги для безробітних включають пошук вакансій та підбір роботи, відповідної навичкам і досвіду, а також професійну орієнтацію через тестування та консультування. Також надається допомога у виплаті по безробіттю та інші соціальні послуги. Для роботодавців надається інформація про ринок праці, підбір персоналу, організація ярмарків вакансій і навчальних програм. Інші напрямки діяльності включають сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, програми соціальної адаптації та співпрацю з міжнародними організаціями.

Основна суть діяльності Державної служби зайнятості зводиться до того, щоб бути посередником між роботодавцем та майбутнім робітником. Зробити з безробітної особи кваліфікованого спеціаліста, який у разі потреби може змінювати свій напрям професійної діяльності.

У першому кварталі 2024 року ДСЗ надала послуги 248 тис. особам. Протягом повномасштабної війни вона обслуговувала різні категорії громадян, такі як ветерани, особи з інвалідністю, учасники бойових дій, ВПО, жінки та молодь до 35 років. У Тернопільській області зареєстровано близько 6 тис. отримувачів послуг, що становить 21 місце серед областей України.

Таблиця 2.1

Кількість отримувачів послуг Державної служби зайнятості України у січні–березні 2024 р. [11]

Категорія населення	Кількість, тис. осіб
Жінки	124
Молодь	61
Особи з інвалідністю	14
Внутрішньо переміщені особи	43
Учасники бойових дій	6
Всього	248

Повномасштабне вторгнення дало значний імпульс для ще більшого погіршення економічної ситуації в країні. За даними київської школи економіки, станом на початок листопада 2022 р., повністю припинили свою діяльність 12,4 % малих і 8 % мікропідприємств, майже зупинили роботу – 24,6 % та 22,5 %, працювали частково – 33,2 % та 31,9 % вказаних суб'єктів господарювання відповідно, тобто лише близько 40 % малих і мікропідприємств працювали на повну потужність [12]. Щоб повністю не втратити бізнес у більш безпечні райони переїхало 840 підприємств. Найбільша їх частина припала на Закарпатську область – 120 та Львівську – 199 компаній. Щодо Тернопільської області, то сюди перемістилося 51 підприємство [13]. Міністерство економіки України для полегшення цього процесу запровадило програму релокації суб'єктів підприємництва. Процес участі у ній є надзвичайно простим – потрібно лиш подати заявку на переміщення, вказавши спеціалізацію підприємства, кількість працівників, їх потреби та можливості виробництва. Заявки від підприємств, які є критичними для оборонного комплексу, забезпечення життєвих потреб населення та підтримки економіки під час військових дій, розглядаються оперативно протягом 1-3 днів. Для інших підприємств термін розгляду заявок не перевищує 5 днів. [14].

У таблицях 2.2 та 2.3 представлені дані, які характеризують соціально-економічну ситуацію, пов'язану із безробіттям, загалом по Україні та для порівняння у Тернопільській області. Протягом 2023 року загальна кількість осіб, що скористалися послугами ДСЗ і були безробітними, становила 394559 осіб по всій Україні та 8100 осіб у Тернопільській області. Частка Тернопільської області в цьому показнику (2,05 %) нижча за аналогічний для всієї країни (2,17 %).

Таблиця 2.2

Динаміка показників діяльності Державної служби зайнятості України у сфері працевлаштування та вирішення проблеми безробіття в 2020–2023 роках [19]

Послуга	2020	2021	2022	2023
Всього отримували послуги ДСЗ, тис. осіб	2192,0	2064,5	1046,0	523,0
Мали статус безробітного протягом періоду, тис. осіб	1247,2	1191,0	867,6	394,6
Всього отримали роботу, тис. осіб	606,4	503,8	304,6	145,5
Чисельність працевлаштованих безробітних, тис. осіб	384,5	404,8	248,8	103,6
Чисельність безробітних, які проходили профнавчання, тис. осіб	93,4	88,3	46,6	20,0
Чисельність безробітних, які проходили навчання в ЦПТО, тис. осіб	48,4	50,6	28,9	11,5
Всього отримали ваучер на навчання, тис. осіб	0,7	0,4	X	12,2
Чисельність осіб, які брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, тис. осіб	99,7	66,6	27,8	16,7
Чисельність осіб, як отримали допомогу по безробіттю, тис. осіб	1118,6	1079,8	788,7	254,6
Кількість роботодавців, які надали інформацію про вакансії, тис.	169,2	158,2	101,1	61,3
Кількість вакансій, тис. одиниць	829,7	705,8	396,3	227,8
Всього отримують послуги ДСЗ на кінець періоду, тис. осіб	X	316,7	214,7	147,8
Мають статус безробітного на кінець періоду, тис. осіб (з них отримують допомогу по безробіттю)	459,2 (402,4)	295,0 (260,5)	186,5 (89,8)	108,7 (45,3)
Середній розмір заробітної плати у вакансіях, грн	7529	9122	10084	10795

Таблиця 2.3

Динаміка показників діяльності органів Державної служби зайнятості
Тернопільської області в 2020–2023 роках [19]

Послуга	2020	2021	2022	2023	Частка у 2023 р. серед усіх областей, %
Всього отримували послуги ДСЗ, тис. осіб	44356	39116	25037	11357	2,17
Мали статус безробітного протягом періоду, тис. осіб	32140	31440	21739	8100	2,05
Всього отримали роботу, тис. осіб	16208	11209	8374	4100	2,82
Чисельність працевлаштованих безробітних, тис. осіб	9685	10022	6963	2092	2,02
Чисельність безробітних, які проходили профнавчання, тис. осіб	2188	2514	1466	440	2,18
Чисельність безробітних, які проходили навчання в ЦПТО, тис. осіб	1128	1621	963	262	2,28
Всього отримали ваучер на навчання, тис. осіб	139	22	X	344	2,82
Чисельність осіб, які брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, тис. осіб	1514	1278	932	368	2,20
Чисельність осіб, як отримали допомогу по безробіттю, тис. осіб	30062	29530	20093	5700	2,24
Кількість роботодавців, які надали інформацію про вакансії, тис.	5002	4082	2955	2260	3,68
Кількість вакансій, тис. одиниць	22129	14641	10204	6927	3,04
Всього отримують послуги ДСЗ на кінець періоду, тис. осіб	8774	X	3733	2916	1,97
Мають статус безробітного на кінець періоду, тис. осіб (з них отримують допомогу по безробіттю)	12354 (11186)	8525 (7746)	3558 (2048)	2054 (1178)	1,89 (2,60)
Середній розмір заробітної плати у вакансіях, грн	7205	8101	9384	9335	X

Аналізуючи дані табл. 2.2, можна зробити кілька важливих висновків. Загальна кількість осіб, що скористалися послугами ДСЗ, значно зменшилась з 2192 тис. у 2020 році до 523 тис. у 2023 році, або в майже 4,2 рази, що в основному пов'язано зі скороченням кількості безробітних з 1247,2 тис. у 2020 році до 394,6 тис. у 2023 році, або приблизно в 3,2 рази. Кількість осіб, які знайшли роботу через ДСЗ, також зменшилась з 606,4 тис. у 2020 році до 145,5 тис. у 2023 році (приблизно на 317%), що може свідчити про поліпшення ситуації на ринку праці або зміни в стратегії надання послуг. Крім того, кількість осіб, що отримали допомогу по безробіттю, зменшилась з 1118,6 тис. у 2020 році до 254,6 тис. у 2023 році, або майже в 4,4 рази. Середній розмір заробітної плати у вакансіях за цей період поступово зростав з 7529 грн у 2020 році до 10795 грн у 2023 році, що свідчить про певне підвищення сприятливості умов праці.

На Тернопільщині спостерігається активний попит на працю. Кількість вакансій у області становить 3,04 % від загальної кількості в країні, що перевищує середній рівень (2,82 %) серед осіб, що знайшли роботу. Частка безробітних в області на кінець року (1,89 %) нижча за показник осіб, що отримували допомогу по безробіттю (2,24 %) упродовж року, що може свідчити про їхнє поступове працевлаштування. Середній розмір заробітної плати у вакансіях області становить 9335 грн, на 13,5 % менше за середній рівень в Україні (10795 грн) (див. табл. 2.3).

Аналіз табл. 2.3 показує декілька ключових тенденцій в діяльності Державної служби зайнятості Тернопільської області. За період з 2020 по 2023 рік загальна кількість осіб, що скористалися послугами ДСЗ, зменшилась з 44356 тис. до 11357 тис. або в 3,9 рази. Також значно зменшилась кількість безробітних в області з 32140 тис. до 8100 тис., а кількість осіб, що отримали роботу через ДСЗ, з 16208 тис. до 4100 тис., що свідчить про можливі зміни в умовах працевлаштування або заходи з працевлаштування. Чисельність безробітних, які знайшли роботу, зменшилась ще більше, з 9685 тис. до 2092 тис. або понад в 4,6 рази, що може свідчити про поліпшення ситуації на ринку

праці. Кількість осіб, що отримали допомогу по безробіттю, також зменшилась з 30062 тис. до 5700 тис., а кількість вакансій скоротилась з 22129 тис. до 6927 тис., що може свідчити про труднощі на ринку праці Тернопільської області. В цілому можна зробити висновок про тенденцію до зменшення безробіття та збільшення рівня працевлаштування, але також про можливі труднощі, з якими стикаються безробітні при пошуку роботи в регіоні.

Розглядаючи дані таблиці 2.4 за січень–березень 2024 року, можна зробити наступні висновки: з 248 тис. осіб, які скористалися послугами Державної служби зайнятості, лише 22 тис. були працевлаштовані після цього, що становить 8,87% від загальної кількості клієнтів. Також 15,8 тис. осіб пройшли навчальні курси або тренінги через ДСЗ (6,37 %).

Таблиця 2.4

Показники надання послуг Державною службою зайнятості України у січні–березні 2024 року [11]

Вид послуг	Кількість осіб, тис. осіб
Отримували послуги	248
Працевлаштовано	22
Проходило навчання	15,8
Видано ваучерів на навчання	5,5
Отримують послуги на кінець періоду	191,2

Детальніше розглянемо активність Тернопільського центру державної служби зайнятості протягом січня–березня 2024 року. У цей період послугами центру скористалися 6473 особи, серед яких 4564 жінки (70,51%) та 1909 чоловіків (29,49%). За місцем проживання реципієнтів послуг спостерігався паритет – 3329 осіб із сільської місцевості та 3144 осіб із міста, що становить 51,43% та 48,57% відповідно. У цей період було працевлаштовано 832 особи, серед яких 317 чоловіків і 515 жінок. [18].

Україна відзначається унікальною динамікою макроекономічних процесів, що відображають сучасні тенденції та вимоги ринку праці. Деякі професії, серед різноманіття існуючих, відзначаються високим попитом і

популярністю. Наразі десять таких професій зазначені нижче і є найбільш затребуваними на українському ринку праці. Вони відрізняються стабільністю, високим попитом та привабливими умовами праці, включаючи винагороду. Розглянемо докладніше цей топ-10, використовуючи дані про кількість вакансій, розміщених на сайті Державної служби зайнятості по всій країні (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5

ТОП-10 професій, які найбільш затребувані на ринку праці України [18]

Назва професії	Кількість вакансій, од.	Середній розмір заробітної плати, грн
Продавець	17857	14729
Водій	9900	23839
Менеджер з продажу	7954	26022
Бухгалтер	7617	19142
Адміністратор	6325	17085
Кухар	5898	16429
Слюсар (автослюсар)	5208	16530
Вантажник	3521	15004
Лікар	3392	20190
Торговий представник	2587	25878

Інформація з таблиці 2.5 свідчить про високий попит на фахівців у сферах продажів, транспорту, обліку та управління. Заробітні плати у цих секторах перевищують середні показники по країні, що робить ці професії перспективними для кар'єрного росту та стабільного доходу. Проте виникає питання, чому такі важливі професії, як бухгалтер та лікар, є настільки дефіцитними на ринку праці.

За останні чотири роки кількість осіб, що отримують допомогу по безробіттю, різко зменшилася з 1 118 611 у 2020 році до 110 985 у 2023 році, що менше у понад 10 разів. Найбільше зниження відбулося у 2022–2023 роках через збройну агресію проти України. Це може вказувати на загальне зниження рівня безробіття або на обмеження фінансових можливостей держави. Найвища частка осіб, які отримують допомогу по безробіттю, зафіксована у Дніпропетровській області, а найнижча - у Луганській.

Таблиця 2.6

Чисельність осіб, які отримують допомогу по безробіттю у розрізі областей України за 2020–2023 роки [19]

Область	2020		2021		2022		2023	
	особи	%	особи	%	особи	%	особи	%
Вінницька	62 243	6,03	59 918	6,19	43 826	5,58	5 995	5,40
Волинська	31 108	3,01	30 771	2,98	21 787	2,77	3 166	2,85
Дніпропетровська	89 686	8,68	83 211	8,06	69 631	8,83	10 020	9,04
Запорізька	55 553	5,38	51 295	4,97	35 322	4,48	5 455	4,92
Івано-Франківська	34 198	3,31	33 936	3,29	23 425	2,97	3 397	3,06
Київська	46 579	4,51	44 729	4,34	40 497	5,14	7 249	6,54
Кіровоградська	42 483	4,12	40 988	3,97	29 049	3,68	3 956	3,57
Луганська	21 861	2,11	22 119	2,14	9 029	1,15	460	0,41
Львівська	62 575	6,07	64 548	6,26	37 201	4,71	4 512	4,07
Миколаївська	40 277	3,90	38 792	3,76	30 712	3,89	4 302	3,87
Одеська	45 852	4,45	44 568	4,33	34 150	4,33	3 684	3,32
Полтавська	65 526	6,35	61 002	5,91	45 947	5,82	6 511	5,88
Рівненська	36 656	3,56	35 923	3,48	27 476	3,48	3 637	3,27
Сумська	44 276	4,29	39 022	3,78	33 428	4,24	4 928	4,45
Тернопільська	30 062	2,92	29 530	2,86	20 093	2,55	2 573	2,32
Харківська	76 272	7,40	73 823	7,15	49 512	6,28	8 338	7,52
Херсонська	31 624	3,07	31 472	3,05	14 150	1,79	380	0,34
Хмельницька	41 475	4,02	39 409	3,82	29 558	3,75	4 001	3,61
Черкаська	53 111	5,15	51 115	4,95	37 404	4,74	5 473	4,94
Чернівецька	19 235	1,87	19 129	1,86	13 678	1,73	1 757	1,58
Чернігівська	34 798	3,37	32 852	3,19	27 055	3,43	4 021	3,63
м. Київ	47 741	4,63	46 623	4,52	43 424	5,51	5 797	5,23
Всього	1118611	100	1033772	100	788657	100	110895	100

Підбиваючи підсумки дослідження основних напрямів практичної діяльності Державної служби зайнятості можна констатувати таке. ДСЗ веде постійний моніторинг ринку праці, аналізуючи дані про кількість осіб, які отримують допомогу по безробіттю в різних регіонах країни. Це дає змогу

ідентифікувати області з високим рівнем безробіття та розробляти ефективні заходи для підтримки зайнятості. Державна служба зайнятості впроваджує програми та заходи з активізації зайнятості, спрямовані на підвищення кваліфікації безробітних, підтримку пошуку роботи та стимулювання самозайнятості. Вказані заходи сприяють покращенню економічної самостійності осіб, які стали безробітними. ДСЗ співпрацює з роботодавцями та навчальними закладами для забезпечення відповідності навчальних програм потребам ринку праці.

2.2. Аналіз програм працевлаштування, кар'єрної підтримки та професійної перепідготовки безробітних

Державна служба зайнятості впроваджує різноманітні активні програми, спрямовані на підтримку бізнесу та вирішення актуальних питань працевлаштування. Ці програми призначені для надання допомоги у збереженні робочих місць та можливості заробітку для соціально вразливих категорій населення. Шляхом впровадження цих ініціатив Державна служба зайнятості сприяє стабільності ринку праці та соціальній інклюзії, що є ключовими складовими ефективної соціально-економічної політики.

1. Програма компенсацій для роботодавців за працевлаштування зареєстрованих безробітних, яка запроваджена постановою Кабінету Міністрів України від 10 лютого 2023 року № 124 «Про затвердження Порядку надання роботодавцям компенсацій за працевлаштування зареєстрованих безробітних», застосовується до роботодавців, які отримавши направлення від центру зайнятості, надають працевлаштування особам, що перебувають у статусі безробітного. Компенсація виплачується за фактичні витрати роботодавця на єдиний соціальний внесок до загальнообов'язкового державного соціального страхування при працевлаштуванні безробітних, які повинні відповідати таким критеріям:

- мають додаткові гарантії щодо працевлаштування та перебувають у статусі безробітного понад один місяць;
- довготривалі безробітні, тобто перебувають у статусі понад 6 місяців.

Умови працевлаштування за Програмою передбачають період не менше двох років, під час якого роботодавець отримує компенсацію протягом 12 місяців протягом цього дворічного періоду. Розмір компенсації визначається на основі суми фактично сплаченого єдиного соціального внеску, але не перевищує двох його мінімальних розмірів. Крім того, Програма передбачає компенсацію в розмірі 50 % фактичних витрат на оплату праці при працевлаштуванні окремих категорій безробітних, які також перебувають у статусі безробітного понад один місяць: особи з інвалідністю, які не досягли пенсійного віку; учасники бойових дій; громадяни, яким до настання права на пенсію за віком залишилося не більше п'яти років.

Для цих груп термін працевлаштування складає принаймні один рік, а загальна виплата триває 6 місяців протягом цього року. У такому випадку розмір компенсації становить 50 % реальних витрат на оплату праці, але не перевищує мінімальної заробітної плати, яка встановлена законодавством на момент виплати. Отже, програма також передбачає надання компенсації у розмірі 50 % мінімальної заробітної плати для певних категорій безробітних, які знаходять роботу через центр зайнятості та відповідають вказаним критеріям. [20].

Ця програма компенсацій стимулює працевлаштування зареєстрованих безробітних і сприяє соціальній інклюзії та зменшенню безробіття, зокрема серед довготривалих безробітних, осіб з інвалідністю, учасників бойових дій та інших вразливих груп населення. Вона також сприяє стабільності на ринку праці та покращенню соціально-економічного становища всієї громадянської спільноти.

2. Програма з надання роботодавцям компенсацій на оплату праці за працевлаштованих зареєстрованих безробітних із числа внутрішньо переміщених осіб запроваджена постановою КМУ від 08 вересня 2015 року №696 «Про затвердження Порядку здійснення заходів сприяння зайнятості, повернення коштів, спрямованих на фінансування таких заходів, у разі порушення гарантій зайнятості для внутрішньо переміщених осіб» для підтримки працевлаштування згаданої категорії громадян.

Роботодавці отримують компенсацію за працевлаштування зареєстрованих безробітних внутрішньо переміщених осіб, отримуючи направлення від центру зайнятості та укладаючи з ними строкові трудові договори. Розмір компенсації обмежується фактичними витратами на оплату праці, але не може перевищувати дві мінімальні заробітні плати, встановлені законодавством. Компенсація надається за кожен непарний місяць роботи протягом року, але не може перевищувати шість календарних місяців [22].

3. Програма компенсації роботодавцям за облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю, яка реалізується згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2023 року № 893 «Деякі питання надання роботодавцям компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю», передбачає надання компенсації фактичних витрат на придбання допоміжних засобів для облаштування робочого простору. Вона застосовується до роботодавців, які починаючи з 29 серпня 2023 року працевлаштували особу з інвалідністю першої або другої групи та забезпечили необхідне обладнання її робочого місця.

Компенсація надається для придбання засобів, які полегшують працевлаштування осіб з інвалідністю, таких як меблі, транспортери, комп'ютерна техніка і т. д. Розмір компенсації індивідуально визначається залежно від групи інвалідності і не може перевищувати 15 розмірів мінімальної заробітної плати для осіб з I групою інвалідності і 10 розмірів для осіб з II групою. Умови отримання компенсації включають працевлаштування особи з

інвалідністю, облаштування робочого місця відповідно до її потреб, а також подання заяви до центру зайнятості протягом 90 календарних днів з дня такого працевлаштування[24]. Станом на 13.05.2024 програмою компенсації скористалися 441 роботодавець, облаштувавши місця для 448 працівників. Середній розмір компенсації складає 65 тисяч гривень. 29 мільярдів профінансовано програмою.

4. Для забезпечення конкурентоспроможності певних соціальних груп населення, відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 року № 207 «Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян на ринку праці», впроваджена система навчання за ваучерами, які надаються за певним переліком професій та спеціальностей, затвердженим Міністерством економіки України.

Ваучер на навчання – це документ, який дозволяє особам покращити свій рівень освіти та кваліфікації у відповідності до їхньої професії, здійснити перепідготовку за робітничими спеціальностями, отримати нові професії або підвищити кваліфікацію в навчальних закладах або безпосередньо на підприємствах за рахунок коштів, виділених з Фонду загальнообов’язкового державного соціального страхування.

Отримати ваучер можуть громадяни, які мають професійну-технічну або вищу освіту та незареєстровані у службі зайнятості як безробітні. Він надається одноразово таким категоріям громадян:

- особам віком старше 45 років зі страховим стажем від 15 років;
- особам, які звільнені з військової служби (за винятком строкової служби);
- особам, які звільнені з військової служби після участі у проведенні АТО чи учасникам бойових дій;
- внутрішньо переміщеним особам працездатного віку;
- особам з інвалідністю, які не можуть знайти роботу, відповідно до їхніх можливостей;

- особам, які були позбавлені волі внаслідок збройної агресії проти України і потім звільнені.

Вартість ваучера обмежується вартістю навчання, не перевищуючи 10-кратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Існують 124 професії та спеціальності, за якими можна пройти навчання за ваучером. З початку 2024 року видано 7000 ваучерів. Топ областей, де найактивніше беруть ваучери: Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Вінницька, Одеська, Київська, Сумська, Полтавська, Дніпропетровська, Харківська. Найпопулярніші спеціальності: медсестринство, кухар, дошкільна освіта, водій автомобільних засобів, тракторист-машиніст, медицина, кондитер, психологія [27].

5. Відповідно до Порядку надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 року № 738, за умови відповідності встановленим вимогам передбачено надання коштів на безповоротній основі за урядовими грантовими програмами «єРобота». На сьогодні 15977 підприємців отримали гранти взагалі на суму 8 мільярдів гривень [36].

Для прикладу, сума мікрогрантів у межах програми «Власна справа» коливається від 50 до 250 тисяч гривень. Основною умовою отримання коштів є створення нових робочих місць. Якщо говорити саме про згадану програму, то станом на 15 травня 2024 року отримано такі результати: подано заявок – 9951; ухвалено рішень щодо надання мікрогрантів – 4328; середній розмір одного мікрогранту – 238,8 тис. грн; створено 8,8 тисяч нових робочих місць. Учасниками цієї програми у розрізі організаційно-правових форм бізнесу були: фізичні особи-підприємці (72 %), громадяни, які ще не зареєструвалися підприємцями (17 %) та юридичні особи (11 %). Лідерами серед регіонів стали: Львів – 12 %, Київ та область – 8 %, Рівне та Івано-Франківськ – по 7 %, Житомир та Вінниця – по 6 %. Найчастіше користувачі цієї програми в розпочинали власний бізнес у сфері оптової та роздрібною торгівлі та ремонту автотранспорту – 34%, тимчасового розміщення та організації харчування – 16 %, а також у переробній промисловості – 13 % [30].

Починаючи з 10 квітня 2023 року, розпочалася нова ініціатива щодо надання грантів ветеранам. Тепер учасники бойових дій, члени їх сімей, а також особи з інвалідністю через війну можуть подати заявку на отримання гранту від держави для створення або розвитку власного бізнесу, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 2023 року № 286. Програма передбачає надання грантів у таких розмірах:

- до 250 тисяч гривень для створення власного бізнесу з умовою створення принаймні одного робочого місця;
- до 500 тисяч гривень для членів родини учасника бойових дій за умови створення принаймні двох робочих місць, з співфінансуванням від держави не більше 70 % і 30 % за рахунок власних коштів підприємця;
- до 1 млн гривень для учасника бойових дій, якщо він є ФОП протягом не менш як трьох років і зобов'язаний створити принаймні чотири робочі місця, з яких принаймні два призначаються для ветеранів або людей з інвалідністю внаслідок війни. Тут також передбачено співфінансування: 70 % – кошти, надані державою, та 30 % – власні кошти [29].

Заявки на гранти подаються через портал «Дія», разом із бізнес-планом. Рішення про надання грантів приймається державним центром зайнятості. Після перевірки та затвердження бізнес-проєкту грантові кошти перераховуються на рахунок заявника в Ощадбанку [29]. Програми мікрогрантів в Україні почали діяти з липня 2022 року. Із цього часу по сьогоднішній день погоджено 16139 заявок. Це дало змогу створити додаткові 35355 робочих місць. Середній розмір гранту становив 237335 грн [30].

З таблиці 2.6 видно, що у Львівській області надано значно більше підтверджених мікрогрантів, ніж у Тернопільській області. Це свідчить про різницю в доступі до фінансових ресурсів для підприємницьких проєктів у різних регіонах. У Львівській області також створено більше робочих місць за рахунок мікрогрантів, що вказує на ефективніше використання фінансових ресурсів та вищу активність у розвитку підприємництва та громадянського сектору. Однак відмінність у середніх розмірах гранту була невеликою (у

Львівській області він вищий менш, ніж на 2 тис. грн). На нашу думку, це через більшу конкуренцію або вищу вартість проектів, які фінансуються у Львівській області. Таким чином, аналіз підтверджує різницю в доступі до фінансових ресурсів та активність у розвитку бізнесу, а також вищу результативність Львівської області у реалізації фінансування.

Таблиця 2.7

Порівняння статистичних даних щодо наданих мікрогрантів у Тернопільській та Львівській областях за період із липня 2023 р. по травень 2024 р. [31]

Показник	Львівська область, од.	Частка у показниках всієї країни, %	Тернопільська область, од.	Частка у показниках всієї країни, %	Переважання показників Львівської області, %
Підтверджено	2306	14,3	617	3,8	+10,5
Загальна кількість робочих місць	4916	13,9	1312	3,7	+10,2
Середній розмір гранту, грн	237102	-233 (різниця із загально-державним показником)	235252	-2083 (різниця із загально-державним показником)	+1850

З огляду на розглянуті програми та їхні результати можна зробити такі висновки щодо діяльності Державної служби зайнятості в Україні. Впровадження різноманітних активних програм спрямоване на підтримку бізнесу, створення нових робочих місць і розвиток економіки країни. Програми, які надають допомогу у збереженні робочих місць та забезпечують можливості заробітку для соціально вразливих категорій населення, сприяють соціальній інклюзії та рівності на ринку праці. Імплементация цих ініціатив позитивно впливає на стабільність ринку праці та зниження рівня безробіття, що є важливим фактором для ефективної соціально-економічної політики. Ініціативи, спрямовані на професійну підготовку та підтримку підприємництва, допомагають підвищити конкурентоспроможність країни в цілому та індивідуальної робочої сили на міжнародному ринку. Програми надання ваучерів для навчання та мікрогрантів на створення або розвиток власного

бізнесу вже показали свою ефективність, підтверджуючи це великою кількістю заявок та створеними новими робочими місцями. Загалом, діяльність Державної служби зайнятості спрямована на стимулювання економічного зростання, зменшення безробіття та підвищення якості життя громадян через розвиток ринку праці та соціальну інклюзію.

2.3. Оцінка ефективності соціальних виплат та фінансової допомоги по безробіттю

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» регламентує питання виплати допомоги по безробіттю. Проте, після початку повномасштабного збройного вторгнення 21 квітня 2022 року Верховна Рада ухвалила Закон № 2220-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану». Тепер для отримання допомоги необхідно мати страховий стаж не менше 7 місяців протягом 12 місяців перед реєстрацією як безробітний. Крім того, «тривалість надання допомоги безробітним буде визначатися залежно від їх страхового стажу:

- для осіб із стажем до 3 років – 180 календарних днів;
- для тих, хто має стаж від 3 до 6 років – 210 календарних днів;
- для безробітних зі стажем від 6 до 12 років – 240 календарних днів;
- для осіб із стажем від 12 до 18 років – 270 календарних днів;
- для тих, у кого стаж від 18 до 24 років – 300 календарних днів;
- для безробітних зі стажем від 24 до 30 років – 330 календарних днів;
- для осіб зі стажем понад 30 років – 360 календарних днів» [3].

З 1 січня 2024 року в Україні мінімальна заробітна плата зросла до 7100 гривень, а з 01.04.2024 року – до 8000 гривень, що призвело до збільшення всіх виплат, пов'язаних із мінімальною зарплатою, відповідно до чинного

законодавства. Сьогодні максимальний розмір допомоги по безробіттю становить відповідно 8000 гривень, бо під час воєнного стану він не може перевищувати розміру мінімальної зарплати. Мінімальний розмір допомоги по безробіттю у 2024 році становить 1500 гривень відповідно до Постанови Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України № 60 від 14.09.2023 року. На цю суму претендують особи, які не мають страхового стажу та ті, хто працював протягом останнього року менше семи місяців. Окрім цього, згідно зі згаданою Постановою внутрішньо переміщені особи мають право отримувати мінімальну допомогу по безробіттю у розмірі 2500 грн. На цю суму претендують ВПО, які: 1) були взяті на облік за відсутності документів; 2) перебувають на тимчасово окупованій території або в місцях ведення бойових дій, не маючи відповідних документів, але їх дані є в державних реєстрах.

Загальна тривалість виплати допомоги по безробіттю становить 360 календарних днів, а для осіб передпенсійного віку – 720 календарних днів. Допомогу по безробіттю виплачуватимуть залежно від тривалості безробіття у відсотках до визначеного розміру: перша половина строку – 100%, у подальшому – 50%. Додатково встановлено, що розмір допомоги по безробіттю визначатиметься у відсотках до середньої зарплати (доходу) залежно від страхового стажу, але не менше мінімального розміру допомоги у зв'язку з безробіттям, встановленого правлінням Фонду для кожної категорії осіб:

- за наявності стажу до 3 років – 50%;
- за наявності стажу від 3 до 6 років – 55%;
- за наявності стажу від 6 до 12 років – 60%;
- за наявності стажу від 12 до 18 років – 65%;
- за наявності стажу від 18 до 24 років – 70%;
- за наявності стажу від 24 до 30 років – 75%;
- за наявності стажу понад 30 років – 80% [3].

Під час дії воєнного стану для безробітних, які перебувають на тимчасово окупованій території, виплата може здійснюватися без особистого відвідування особою територіального центру зайнятості [31].

Міністерство фінансів дає нам таке визначення «рівню безробіття – кількісний показник, який визначається як відношення кількості безробітних до загальної чисельності економічно активного працездатного населення країни (регіону, соціальної групи), та вимірюється у відсотках» [37].

Згідно із даними, наведеними у таблиці 2.8, останніми місяцями ситуація на ринку праці погіршується. Так, за перші три місяці 2024 року кількість зареєстрованих безробітних в Україні зросла на 17,1 %. На нашу думку, це пов'язано із сезонними коливаннями на ринку праці. Після закінчення зимових свят незайняті особи активізують пошуки місця роботи.

Таблиця 2.8

Кількість зареєстрованих безробітних в Україні в 2024 році [37]

Місяць	Зареєстровані безробітні (тис. осіб)
Січень	101,4
Лютий	109,8
Березень	118,5

Аналізуючи дані щодо чисельності зареєстрованих безробітних за період 2018–2023 року, можна зробити висновок, що після різкого зростання рівня безробіття в 2020 році спостерігається стрімке зниження згаданого показника упродовж трьох наступних років. Це може бути пов'язано із пандемією Covid-19 та тим, що у вказаний період багато роботодавців припинили або знизили обсяги своєї фінансово-господарської діяльності. Коли підприємства відновили свої потужності відповідно у 2021 році ми бачимо стрімке зниження чисельності безробітних осіб (табл. 2.9).

Зростання рівня безробіття в 2020 році було викликане економічними обмеженнями, пов'язаними з пандемією та національними локдаунами. Проте, швидке зниження безробіття в наступні роки свідчить про адаптивність

економіки та ефективність державних програм підтримки зайнятості та стимулювання зайнятості. Такий аналіз допомагає зрозуміти динаміку ринку праці та розробляти ефективні стратегії управління для майбутнього економічного зростання. Зважаючи на велике значення соціальних виплат та фінансової допомоги для суспільства, особливо в контексті боротьби з безробіттям, важливо розглянути їхню ефективність з кількох позицій. Соціальна відповідальність держави перед своїми громадянами проявляється через забезпечення не лише основних потреб, а й соціального захисту для тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах, таких як безробіття. Надання фінансової підтримки в умовах втрати роботи допомагає уникнути кризових ситуацій та зберегти стабільність в житті безробітних осіб.

Таблиця 2.9

Динаміка кількості зареєстрованих безробітних в Україні у період 2018–2023 років [37]

Рік	Кількість безробітних, тис. осіб	Ланцюгові темпи зростання/зниження, %
2018	341,7	X
2019	338,2	-1,02
2020	459,2	35,76
2021	295,0	-35,8
2022	186,5	-36,77
2023	96,1	-48,47

Крім того, правильно організовані програми фінансової допомоги можуть стимулювати активний пошук роботи серед безробітних, що сприяє їхньому швидшому і ефективному поверненню на ринок праці. Це не лише зменшує економічне навантаження на державу, але й сприяє самореалізації та підтримує психологічний комфорт тих, хто переживає період безробіття. Вони дозволяють безробітним особам забезпечувати основні потреби себе та своїх родин, тим самим сприяючи підвищенню загального рівня життя та соціальної стабільності в суспільстві.

Проведений аналіз динаміки планових показників бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття упродовж 2019–2023 рр (табл. 2.10) підтверджує їхню значну залежність від важливих соціально-економічних подій та трансформацій у цьому періоді. Так, у 2020 році порівняно з минулим роком спостерігалось помітне зростання доходів (з 14,7 млрд грн до 25,0 млрд грн або на 69 %) і видатків (з 13,5 млрд грн до 24,9 млрд грн або на 84,4 %), що пояснюється світовою пандемією COVID-19. У 2022–2023 роках відбулося різке зниження доходів (з 19,3 млрд грн до 18,3 млрд грн або майже на 6 %) та видатків (з 19,3 млрд грн до 17,0 млрд грн або приблизно 14%), що було пов'язане з економічними наслідками війни в Україні.

Таблиця 2.10

Планові показники бюджету фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття у 2019–2023 рр. [38, 39, 40, 41]

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Доходи, тис. грн	14724642,6	25016321,8	...	19333475,7	18260745,6
Видатки, тис. грн	13535172	24852746,1	...	19333475,7	16983745,6
в тому числі: на матеріальне забезпечення на випадок безробіття, соціальні послуги та заходи сприяння зайнятості, профілактика настання страхових випадків, допомога по частковому безробіттю	10363835,7	16902830,2	...	16087613	10538717,2

Таким чином, наведене вище підтверджує необхідність подальшого моніторингу та удосконалення фінансових стратегій діяльності ФЗОССВБ, щодо управління витратами з метою забезпечення стабільності та ефективності національної системи соціального захисту безробітних у майбутньому.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ

3.1. Впровадження зарубіжного досвіду для розвитку вітчизняної системи соціального захисту безробітних

Сучасне суспільство потребує постійного удосконалення соціальних систем, щоб відповідати новим викликам та потребам. Багато країн успішно розв'язують проблеми безробіття та соціальної нерівності завдяки ефективним інструментам та передовому досвіду. Це дає можливість перенести успішні моделі та стратегії українській системі соціального захисту з метою підвищення ефективності та доступності послуг для безробітних. Кожна країна має своє унікальне середовище, тому підходи до вирішення проблем безробіття можуть відрізнятися. Ми пропонуємо розглянути успішні програми соціального захисту безробітних інших країн і використати їх досвід у контексті України.

Серед суб'єктів міжнародно-правового регулювання праці виділяються Організація Об'єднаних Націй (ООН) та її спеціалізований орган – Міжнародна Організація Праці (МОП). Крім цього, до таких суб'єктів можна віднести Раду Європи та Європейський Союз. МОП спрямовує свою діяльність на вирішення широкого спектру соціально-трудова проблем і завдань. Це включає розробку узгодженої політики та програм, прийняття міжнародних трудових норм у формі конвенцій та рекомендацій, сприяння країнам-членам у розв'язанні проблем зайнятості, поліпшення умов праці та соціального забезпечення. Україна є членом МОП з 1954 року [35].

США відомі своїм високим рівнем соціального захисту від безробіття, однак доступ до допомоги обмежений і доступний мають лише ті, хто не може фінансово забезпечити себе самостійно та не має альтернативних джерел

доходів. У кожному штаті США є власні види допомоги з безробіття, наприклад, в штаті Нью-Йорк запроваджено низку таких програм (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Програми щодо протидії безробіттю в штаті Нью-Йорк США [33]

Назва програми	Опис програми
Страхові виплати з безробіття (Unemployment Insurance, UI)	Допомога надається безробітним, які працювали в штаті протягом останніх 18 місяців. Розмір щотижневої допомоги залежить від заробітної плати в минулому і може становити від 100 до 500 доларів на тиждень, при максимальному періоді отримання допомоги 25 тижнів.
Виплати з безробіття у зв'язку з надзвичайною ситуацією, пов'язаною з пандемією (Pandemic Unemployment Assistance, PEUC)	Ця програма призначена для тих, хто вичерпав виплати за іншими тимчасовими програмами з безробіття. Максимальний термін отримання цієї допомоги – 53 тижні.
Програма додаткових виплат (Extended Benefits, EB)	Після вичерпання пільг за програмами UI і PEUC, безробітні можуть мати право на отримання цієї допомоги.
Допомога з безробіття у зв'язку з пандемією (Pandemic Unemployment Assistance, PUA)	Ця програма призначена для осіб, які працюють неповний робочий день, самозайнятих працівників, незалежних підрядників тощо. Максимальний термін отримання цієї допомоги – 79 тижнів.
Виплати з безробіття для осіб з різними джерелами доходів (Mixed Earner Unemployment Compensation, MEUC)	Ця програма надає виплати у розмірі 100 доларів на тиждень для тих, хто мав доходи не тільки від зарплати, але й від самозайнятості або незалежної роботи, якщо ці доходи перевищують 5000 доларів.

Як ми бачимо, у штаті Нью-Йорк запроваджено 6 програм захисту та підтримки населення, пов'язаних із безробіттям. Допомога громадянам надається протягом періоду, коли вони шукають нову роботу, а розмір залежить від заробітної плати, яка виплачувалась у минулому, тривалості періоду безробіття та типу програми (див. табл. 3.1).

Управління ринком праці у США відбувається за допомогою трьох ключових стратегій: розширення кількості робочих місць у державному секторі; підготовка та перепідготовка працівників; стимулювання працевлаштування. Важливо відзначити, що у цьому процесі відсутній монополізм. Мінімальна підтримка зайнятості від держави у США пояснюється наявністю значного промислово-комерційного потенціалу економіки, який сприяє створенню нових робочих місць. Підприємницький сектор щорічно створює понад 600 тисяч нових підприємств, що продукує ще більше робочих місць. За підходом розповсюдженим у скандинавських країнах, у США кредити, спрямовані на розвиток приватного підприємництва та створення нових компаній, надаються за участю як державних, так і приватних фондів. Також у США успішно функціонує система електронних банків робочих місць [33].

Значний інтерес представляє досвід розробки та впровадження спеціальних методів боротьби з безробіттям у Польщі. Країна використовує спеціалізовані програми, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності незайнятих громадян. Ці програми забезпечують посередництво у працевлаштуванні, надають послуги з професійної орієнтації та перепідготовки, фінансуються вони Фондом підтримки відділень зайнятості. Для ефективної реалізації програм забезпечення зайнятості та професійної активізації зайнятих громадян використовуються також «витратні програми», фінансування яких здійснюється Державним фондом реабілітації інвалідів. Ці заходи включають різноманітні ініціативи, такі як зайнятість на громадських роботах, відшкодування страхових внесків роботодавцям за працевлаштування безробітних, кредитування для створення нових робочих місць, підтримка відкриття власного бізнесу, програми професійної перепідготовки та субсидії для випускників курсів перепідготовки. Також у Польщі розвиваються та підтримуються «Клуби праці», які надають послуги з підтримки безробітних і допомагають їм із працевлаштуванням [33].

За даними таблиці 3.3, найнижчий рівень безробіття (менше 1 %) є у таких країнах світу як Катар, Камбоджа, Нігер, де швидко зростає економіка, розгалужена сфера послуг та низька вартість робочої сили. Високий рівень безробіття в Україні (140 місце у рейтингу) спричинений спершу пандемією, а в подальшому повномасштабною війною на території нашої держави.

Таблиця 3.3

Вибірка з рейтингу країн світу за рівнем безробіття 2023 року [42]

Місце	Країна	Показник, %
1.	Катар	0,1
2.	Камбоджа	0,4
3.	Нігер	0,5
45.	США	3,8
53.	Велика Британія	4,3
64.	Польща	5,0
78.	Німеччина	5,7
97.	Франція	7,2
99.	Швеція	7,7
140.	Україна	21,1
149.	Південна Африка	32,6

В умовах глобалізації та швидких змін у соціально-економічному середовищі країн, перегляд і адаптація суспільних систем стають необхідними для ефективного забезпечення соціального захисту своїх громадян. За допомогою аналізу зарубіжного досвіду та впровадження передових методів інших країн, Україна може покращити свою систему соціальних виплат безробітним, зробити її більш ефективною, прозорою та відповідальною перед громадянами. Тому розгляд передового закордонного досвіду у цій сфері, наведеного в таблиці 3.4, та його адаптація українськими владними структурами до вітчизняних реалій може стати перспективним напрямком для удосконалення системи соціального захисту безробітних в Україні. Такий

підхід дасть змогу підвищити якість життя громадян, забезпечити їхню соціальну інтеграцію та покращити загальний рівень соціального забезпечення в країні.

Таблиця 3.4

Напрями удосконалення вітчизняної системи соціального захисту безробітних із застосуванням зарубіжного досвіду [43]

Країна	Напрямок удосконалення системи
Німеччина	Впровадження програм, спрямованих на підтримку працевлаштування та професійного розвитку, таких як «Добровільний соціальний рік» та «Добровільний екологічний рік», що надають можливості навчання та отримання досвіду в різних сферах діяльності.
Швеція	Розширення доступу до навчання та професійного навчання для безробітних з метою забезпечення їхнього конкурентоспроможного виходу на ринок праці. Програми стажування та перепідготовки підтримуються широкою мережею центрів зайнятості.
Канада	Розвиток програм підтримки самозайнятих осіб та стимулювання підприємницької активності серед безробітних. До цього здійснюється надання фінансової підтримки та консультацій у створенні власного бізнесу.
Японія	Запровадження інноваційних програм і технологій для сприяння перекваліфікації та переорієнтації безробітних у нові сектори економіки. Програми навчання, стажування та підтримки малих підприємств відіграють ключову роль у цьому процесі.
Швейцарія	Забезпечення широкого доступу до програм підтримки власної сім'ї та допомоги у збереженні житла для безробітних осіб та їхніх родин. Крім того, пропонуються програми професійної реабілітації та підтримки психологічного благополуччя.

Впровадження зарубіжного досвіду може суттєво поліпшити вітчизняну систему соціального захисту безробітних. Адаптація передових практик інших країн до українських умов допоможе підвищити конкурентоспроможність і покращити якість життя громадян.

3.2. Інноваційні стратегії соціального захисту громадян у разі настання безробіття

Інноваційні підходи до проблеми соціального захисту безробітних громадян можуть включати в себе не лише традиційні програми допомоги, але й новаторські методи стимулювання зайнятості та розвитку особистих і професійних навичок. Розвиток гнучких систем навчання та перекваліфікації, фінансова підтримка для самозайнятих, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу – лише окремі з можливих інноваційних стратегій, спрямованих на забезпечення стабілізації рівня життя безробітних осіб.

Ми вважаємо, що урізноманітнення виплат із безробіття, яке передбачає індивідуальний підхід та високий рівень захищеності від безробіття громадян, які не мають альтернативних джерел доходів, є ключовою складовою ефективної соціальної політики. Це дасть змогу враховувати індивідуальні потреби та обставини кожного безробітного, забезпечуючи їм не лише фінансову підтримку, але й можливості для професійного та особистісного розвитку. Підхід, який враховує різні персональні ситуації та потреби, допомагає забезпечити справедливість та соціальну солідарність, сприяючи стабільності та підтримці соціального благополуччя в суспільстві. Для прикладу, такі успішні стратегії реалізовано на практиці у США та Німеччині.

Безробіття може стати причиною серйозних фінансових і психологічних проблем для особи та його сім'ї, а також викликає загрозу для стабільності суспільства в цілому. Розвиток соціального захисту є важливим завданням для урядів, недержавних організацій та роботодавців. На нашу думку, для подолання проблеми безробіття можна використати низку таких стратегій.

Привабливість національної економіки для іноземних інвесторів полягає у реалізації комплексу заходів, спрямованих на стимулювання розвитку та підтримку бізнес-середовища країни. Ці заходи включають у себе спрощення адміністративних процедур для бізнесу, зниження податкового тягаря, розробку ефективних інфраструктурних проектів, надання фінансової підтримки та

інвестиційних стимулів, а також сприяння розвитку людського капіталу та науково-технічного потенціалу. Ці заходи створюють сприятливе середовище для розвитку бізнесу, що забезпечує привабливість країни для іноземних інвесторів та зміцненню її позицій на світовому ринку.

Розробка та впровадження системи оплати праці, яка враховує не лише фінансові аспекти, але й інші чинники, такі як професійні досягнення, внесок у розвиток компанії, інноваційність та здібності. Крім того, цей підхід включає в себе створення стимулюючої робочої атмосфери, коли співробітники можуть відчувати визнання цінності та значущості своїх трудових зусиль, мають можливість для особистісного та професійного зростання, а також залучені до програм мотивації, які передбачають стимулювання за досягнення високих результатів. Важливо враховувати індивідуальні потреби й уподобання співробітників при розробці системи матеріального стимулювання, щоб забезпечити максимальну ефективність їхньої праці та задоволеність від роботи. Такий комплексний підхід дає змогу створити більш ефективну й стійку систему матеріального стимулювання, що сприяє підвищенню продуктивності та задоволеності персоналу.

Аналіз передового досвіду та кращих практик у галузі управління, маркетингу, виробництва, інновацій та інших сферах. Підприємства зможуть віднайти та впровадити ефективні стратегії та методи, які сприятимуть їхньому успішному функціонуванню та конкурентоспроможності.

На нашу думку, застосування преміальної системи оплати праці є ефективним інструментом для стимулювання працівників до досягнення високих результатів та індивідуального професійного зростання. Ця система дає змогу диференціювати розміри заробітної плати відповідно до конкретних досягнень та внеску кожного працівника у результати діяльності підприємства. Шляхом надання фінансових стимулів за високі показники ефективності та досягнення поставлених цілей, преміальна система стимулює працівників до більшого залучення та максимального використання свого потенціалу.

Проміжна модель формування мінімального розміру заробітної плати, може стати ефективним інструментом для забезпечення справедливої оплати праці та соціальної стабільності. Ця система побудована на забезпеченні того, щоб мінімальна оплата праці в рази перевищувала прожитковий мінімум, а також була значно вищою, ніж допомога з безробіття. Це дає змогу мотивувати безробітних швидше повернутися на ринок праці, оскільки оплата роботи стає більш привабливою порівняно із безробіттям. Крім того, це сприяє зменшенню майнових нерівностей та забезпечує соціальний захист для працівників з низькими доходами.

Стратегія вибіркової індексації заробітної плати передбачає, що підвищення буде проводитися залежно від рівня доходів працівників: для найманих працівників з низьким рівнем доходів – повністю, а для тих, у кого він високий – частково. Це дає змогу більш ефективно вирішувати проблеми мінімізації майнових нерівностей та стимулювання соціальної рівності, сприяє підвищенню мотивації працівників з низьким рівнем доходу, що, своєю чергою, може позитивно впливати на їхню продуктивність та загальний розвиток економіки. Крім того, часткова індексація заробітної плати для працівників з високим рівнем доходу сприяє більш рівномірному розподілу фінансових ресурсів і забезпечує більш справедливі умови для всіх членів суспільства.

Детально вивчивши ситуацію, яка зараз склалася в Україні, зваживши усі геополітичні, фінансові, соціальні та військові проблеми, вивчивши іноземний досвід провідних країн із розвиненою економікою, хочемо запропонувати низку інноваційних стратегічних підходів до вирішення проблеми подолання бідності в нашій державі.

1. Посилення підтримки малого та середнього бізнесу. У процесі дослідження ми дійшли висновку, що саме розвиток такого бізнесу є одним з найголовніших чинників збільшення робочих місць та отримання додаткових фіскальних надходжень до бюджетів усіх рівнів. Тому пропонуємо знизити податкове навантаження на вказаний сектор вітчизняної економіки, що допоможе зменшити фінансовий тиск на суб'єкти малого і середнього

підприємництва, особливо коли вони лишень починають фінансово-господарську діяльність. Крім того, доцільно забезпечити легкий доступ до кредитів і грантів для вказаних фірм, а також активізувати створення державних фондів підтримки малого та середнього бізнесу.

2. Розвиток інфраструктури та регіональних проектів. Створенню нових робочих місць сприятиме активізація будівництва та модернізації транспортних, енергетичних та комунальних мереж. Це дасть можливість розвивати віддалені та депресивні регіони і генеруватиме додаткові місця для працевлаштування безробітних громадян у місцевих громадах.

3. Стимулювання зростання аграрного сектору. Розвиток цього пріоритетного сектору вітчизняної економіки за допомогою використання сучасних технологій, таких як дрони, автоматизовані системи управління, дасть змогу збільшити масштаби виробництва, пришвидшити виготовлення продукції та створити нові робочі місця. Також це сприятиме економічному піднесенню територій, які знаходяться у віддалених закутках країни, поліпшить наповнення місцевих і державного бюджетів.

4. Підтримка креативної індустрії та фрілансу. Доцільно створити на державному рівні платформу для фрілансу на засадах офіційного працевлаштування (самозайнятості) та прозорості сплати податків, що дасть змогу оперативно знайти роботу в різних сферах економічної діяльності, наприклад, таких як дизайн, копірайтинг, переклад, ІТ-послуги тощо. Подібний вид самозайнятості дуже поширений на американському ринку, тому можна скористатися відповідним досвідом створення майданчиків для офіційного працевлаштування студентів, яке поєднується із навчанням або іншою роботою. При цьому для громадян, які не мають змоги працювати у власному помешканні, необхідно створювати креативні хаби – простори, де молоді, талановиті люди зможуть працювати над своїми проектами та отримувати відгуки від таких самих енергійних особистостей.

5. Інновації в освіті та науці. Необхідно організувати пряму співпрацю між університетом і бізнесом не лише в контексті проведення ярмарок вакансій

роботодавців чи проходження виробничої практики, а, починаючи з другого курсу, надавати студентам можливості залучатися до робочого процесу на підприємствах, установах та організаціях з виконання практичних завдань і отримувати за це плату. Цим самим зникне проблема у незаінтересованості студентами відвідувати теоретичні заняття, а після закінчення ЗВО у них вже буде закріплене місце роботи. Необхідно також посилити підтримку з боку великого бізнесу освітніх закладів шляхом надання грантів та інших форм підтримки науково-дослідних проектів, що матимуть в майбутньому комерційний потенціал. Це дасть змогу отримати додаткове фінансування для трьох сторін – інвестора, студента та університету.

6. Підтримка туризму та культурної спадщини. Інвестиції у розвиток туристичної інфраструктури, просування національних туристичних маршрутів та культурних програм відкривають широкі можливості для працевлаштування безробітних громадян. Це може виражатися в організації фестивалів, виставок, ярмарків і інших рекреаційних заходів, які залучатимуть численних туристів, внаслідок чого суттєво підніматиметься сезонна зайнятість.

7. Підтримка вітчизняного виробництва. Можна стимулювати розвиток локального виробництва шляхом наданням субсидій та податкових пільг для бізнес-структур, резервування квот на ринку для місцевих виробників, а також за допомогою запуску національних інформаційних кампаній, що популяризують покупку українських товарів і послуг.

8. Відновлення закинутих будівель. Величезна кількість закинутих будівель промислового та іншого призначення простоює та зазнає поступових руйнувань у багатьох містах України, зокрема, і в Тернополі. В рази дешевше було б виставити на їх на аукціон, реставрувати та відновити об'єкти інфраструктури, аніж ці будівлі просто будуть остаточно зруйновані під дією природних чинників, а земельні ділянки, на яких вони розміщені, – викуплені за низькими цінами.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження у процесі виконання кваліфікаційної роботи можна зробити такі висновки та узагальнення.

Соціальний захист безробітних в Україні є важливою складовою державної соціальної політики, спрямованої на забезпечення гідного рівня життя для громадян, які втратили роботу. Діяльність Державної служби зайнятості України відіграє ключову роль у реалізації цієї політики. Вказана установа виступає посередником між роботодавцем та безробітною особою. Основними аспектами роботи ДСЗ є надання допомоги у працевлаштуванні, виплата матеріальної допомоги безробітним, професійна орієнтація та підвищення їхньої кваліфікації.

Аналіз законодавчої бази свідчить про те, що Україна має розвинене нормативно-правове підґрунтя за забезпечення необхідного соціального захисту безробітних. Закони та постанови Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та накази Міністерства соціальної політики регламентують порядок надання допомоги по безробіттю, професійної підготовки та перепідготовки, а також інші форми підтримки безробітних громадян.

Державна служба зайнятості активно впроваджує різноманітні програми та проекти, спрямовані на зниження рівня безробіття та підвищення конкурентоспроможності громадян на ринку праці. Зокрема, здійснюється моніторинг ринку праці, надаються консультаційні та інформаційні послуги, реалізуються програми професійного навчання та перепідготовки, створюються державні програми для стимулювання прийняття на роботу особи, яка зареєстрована у територіальному центрі зайнятості.

За останні роки рівень безробіття в Україні дещо знизився, проте об'єктивно оцінити це доволі складно через відсутність повної статистичної бази даних внаслідок наявності тимчасово окупованих територій та повномасштабних бойових дій. На сьогоднішній день запроваджено значну кількість програм перепідготовки та підвищення кваліфікації безробітних,

проте через недостатність фінансування і процвітання тіньової економіки проблема прискорення працевлаштування безробітних громадян та, відповідно, зменшення кількості безробітних поки що остаточно не вирішена.

Розроблені нами пропозиції практичного спрямування для покращення соціального захисту безробітних в Україні та підвищення ефективності діяльності Державної служби зайнятості передбачають:

- підвищення якості консультацій та підтримки на основі впровадження персоналізованих планів працевлаштування для кожного безробітного, що враховують його навички, досвід та потреби ринку праці;

- залучення професійних консультантів з питань кар'єри, які допоможуть безробітним у складанні резюме, підготовці до співбесід та визначенні напрямків для навчання чи перекваліфікації;

- підвищення рівня фінансової підтримки шляхом збільшення мінімального та максимального розміру допомоги по безробіттю, щоб забезпечити належний рівень соціального захисту безробітних громадян;

- перегляд термінів виплат допомоги по безробіттю, щоб безробітні мали достатній час для пошуку роботи або перекваліфікації;

- розробку спільних з роботодавцями програм стажувань для безробітних, що дасть їм змогу здобути практичний досвід і підвищити шанси на працевлаштування;

- надання субсидій роботодавцям, що наймають безробітних, для часткового покриття витрат на заробітну плату та навчання нових працівників;

- запуск національних інформаційних кампаній, що інформуватимуть безробітних про доступні послуги, програми навчання та інші можливості.

Таким чином, для підвищення ефективності соціального захисту безробітних в Україні необхідно удосконалювати законодавчу базу, збільшувати фінансування, впроваджувати новітні технології в роботу служби зайнятості та забезпечувати тісну співпрацю між усіма зацікавленими сторонами. Це дасть змогу створити сприятливі умови для реінтеграції безробітних у ринок праці та підвищити рівень соціального захисту громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. Дата оновлення: 14.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17/page#Text> (дата звернення: 02.03.2024).
2. Конституція України : офіц. текст. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 02.03.2000 р. №1533-III. Дата оновлення: 31.03.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
4. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI. Дата оновлення: 29.01.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
5. Соціальний захист в Україні. Мінфін України: URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/social/> (дата звернення 09.03.2024).
6. Про затвердження Положення про порядок надання допомоги по частковому безробіттю : Наказ Міністерства соціальної політики України від 17 серпня 2020 року №1305. URL: . <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1305-20#n15> (дата звернення: 09.03.2024)
7. Комплексний аналіз діяльності Державної служби зайнятості на національному, обласному і місцевому рівнях (на прикладі Донецької, Луганської та Запорізької областей). Employment Services Report. United Nations Development Programme (UNDP). URL:<https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/employment-services-report-UNRPP.pdf> (дата звернення: 15.03.2024)
8. Що таке профорієнтація? Черкаський обласний центр зайнятості. URL: <https://chk.dcz.gov.ua/novyna/shcho-take-proforiyentaciya> (дата звернення: 15.03.2024)

9. Професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників. КАДРОВИК.UA. URL: <https://www.kadrovik.ua/content/profesiyna-pidgotovka-perepidgotovka-ta-pidvishchennya-kvalifikaciyi-pracivnikiv> (дата звернення: 22.03.2024)
10. Порядок реєстрації, перереєстрації та ведення обліку громадян, які шукають роботу, і безробітних: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 травня 2020 р. №376. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/67033476> (дата звернення 30.03.2024)
11. Єдиний портал вакансій. Державна служба зайнятості України. URL: <https://jobportal.dcz.gov.ua/> (дата звернення 30.03.2024)
12. Гапочка В. М. До питання об'єкта правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право* / голов. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород, 2023. Т. 1. Вип. 79. С. 298-303. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/288622/282280>
13. Остапенко Л. О., Христофорова О. В., Вощук А. Ф., Новожен К. В. Правовий статус безробітних: проблеми та недоліки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2024. Вип. 40. С. 193-199. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1094>
14. Хом'як І. К. Формування системи соціального захисту сільського населення в радіоактивних забруднених районах: автореф. дис. канд. екон. наук. Київ, 1996. 20 с.
15. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. *Право України*. 2000. № 4. С. 35-39.
16. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України : посіб. Київ. «Олан», 2004. 312 с.
17. Світовий О. М., Митяй О. В., Коваленко Г. О. Функції державної служби зайнятості в умовах децентралізації влади. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/6_2018/38.pdf (дата звернення: 01.04.2024)

18. Професійний аналіз ринку праці. Державна служба зайнятості України. URL: <https://dcz.gov.ua/stat/profanalis> (дата звернення: 10.04.2024)
19. Дані відкритих вакансій. Державна служба зайнятості України. URL: https://www.dcz.gov.ua/opendate/dataset1?filter=%2Fapi%2F3%2Faction%2Fpacka ge_show%3Fid%3D000 (дата звернення: 10.04.2024)
20. Про затвердження Порядку надання роботодавцям компенсацій за працевлаштування зареєстрованих безробітних : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2023 р. №124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.04.2024)
21. Деякі питання надання роботодавцям компенсації єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за працевлаштування на нові робочі місця : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2023 р. №338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/338-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.04.2024)
22. Про затвердження Порядку здійснення заходів сприяння зайнятості, повернення коштів, спрямованих на фінансування таких заходів, у разі порушення гарантій зайнятості для внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2015 р. № 696. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/696-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.04.2024)
23. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 березня 2022 р. № 331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.04.2024)
24. Деякі питання надання роботодавцям компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2023 р. № 893. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.04.2024)

25. Про затвердження Порядку надання допомоги по частковому безробіттю : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 липня 2022 р. № 702. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/702-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.04.2024)

26. Про затвердження Порядку професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації зареєстрованих безробітних: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2023 р. № 264. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.04.2024)

27. Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян на ринку праці : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 2013 р. № 207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.04.2024)

28. Про реалізацію експериментального проекту з організації професійного навчання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни в закладах професійної (професійно-технічної) освіти Державної служби зайнятості : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2023 р. № 984. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.04.2024)

29. Деякі питання надання грантів бізнесу : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2022 р. № 738. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.04.2024).

30. Власна справа: понад 16 000 українців отримують мікрогранти від держави на розвиток бізнесу на 3,8 млрд грн. Міністерство економіки України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vlasna-sprava-ponad-16-000-ukraintsiv-otrymaiut->

mikrohranty-vid-derzhavy-na-rozvytok-biznesu-na-38-mlrd-hrn (дата звернення: 01.05.2024).

31. Статистика грантів. Державна служба зайнятості України: URL: <https://dcz.gov.ua/stat/statgrant> (дата звернення: 01.05.2024).

32. Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні : Закон України від 21.09.2022 р. № 2622-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2622-20#Text> (дата звернення: 02.05.2024)

33. Казюка Н. П. Зарубіжний досвід регулювання зайнятості. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2019. Вип. 15, Т. 2 URL: <https://www.academia.edu/98333080/ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ>

34. Лутай Л. А. Проблеми безробіття України в умовах корона вірусної інфекції. *Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. м. Кропивницький, 2020. С. 273–274. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/a83aebc3-5508-4376-8f43-3c3034073e0b/content> (дата звернення: 05.05.2024)

35. Мішина С. В., Мішин О. Ю. Міжнародний досвід надання соціальних виплат Центральноукраїнський національний технічний університет. *Електронне фахове видання «Ефективна економіка» 2021. № 10*. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/26907/1/Мішина%2c_Мішин._Еф.екон._2021-10.pdf (дата звернення: 05.05.2024)

36. Урядова програма безповоротних грантів для створення та розвитку власного бізнесу. «єРобота». URL: <https://erobota.diia.gov.ua/> (дата звернення: 10.05.2024)

37. Статистичні дані щодо кількості зареєстрованих безробітних. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2024/> (дата звернення: 10.05.2024)

38. Про затвердження бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2020 рік : Постанова

Кабінету Міністрів України від 29 березня 2020 р. № 243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2024)

39. Про затвердження бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття на 2019 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 січня 2019 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/17-2019-%D0%BF#Text40> (дата звернення: 10.05.2024)

40. Про затвердження бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2022 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2022 р. № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2024)

41. Про затвердження бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2023 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2023 р. № 85. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2024)

42. Аналітичний портал Слово і Діло. Україна входить до десятки країн світу з найвищим показниками безробіття. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/10/12/infografika/svit/ukrayina-vxodyt-desyatky-krayin-svitu-najvyshhymu-rokaznykamy-bezrobittya> (дата звернення: 12.05.2024)

43. Тимчишин Т.М. Соціальний захист безробітних в міжнародному праві: теоретико-правові аспекти. *Young Scientist*. № 1(77). С. 225–228. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1132/1087> (дата звернення: 12.05.2024)